

ANNA BRZUSZKIEWICZ

„TO NIE JEST SPORT DLA KOBIEŃ” – ANALIZA DYSKURSU WYKLUCZAJĄCEGO NA PRZYKŁADZIE WYŚCIGÓW FORMUŁY 1

ABSTRACT. Brzuszkiewicz Anna, *„To nie jest sport dla kobiet” – analiza dyskursu wykluczającego na przykładzie wyścigów Formuły 1* [“It’s not a sport for women” – an analysis of the discourse of exclusion based on the example of Formula One racing] edited by H. Jakubowska – „Człowiek i Społeczeństwo”, vol. XXXVI, iss. 1, Poznań 2013, pp. 129-143. Adam Mickiewicz University Press. ISBN 978-83-232-2671-0. ISSN 0239-3271.

Article concerns the issue of women’s exclusion from the motor sports, which happens through language practices. The fastest car racing series – Formula 1 remains a male-dominated sport. One of the reasons for this dominance certainly results from the awareness and social stereotypes. Excluding discourse is shaped and reproduces in the statements which can be found, for example, on the websites dedicated to the Formula 1. Conducted discourse analysis allows to show the methods of reasoning to justify a point of view, in accordance with which the F1 racing is not a sport for women. Secondly, it defines the image of the women who compete or aspire to drive in races of this type. Thirdly, it determines the way in which, from the perspective of woman driver, gender determines the presence in Formula 1.

Anna Brzuszkiewicz, absolwentka socjologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

WSTĘP

Sport, podobnie jak wiele dziedzin życia, jest obszarem, w którym toczy się dyskurs płciowy. Patrząc na sport przez pryzmat płci, można między innymi bez trudu wskazać dyscypliny zdominowane przez mężczyzn, czego przykładem są sporty samochodowe. Zarówno zawodnikami, jak i kibicami wyścigów są głównie mężczyźni, co przyczynia się do postrzegania tej dyscypliny jako typowo męskiej. Co więcej, samochód, rywalizacja i ryzyko, jako główne atrybuty sportów motorowych, są tradycyjnie zarezerwowane dla mężczyzn. Tym samym kształtuje się dyskurs wykluczający kobiety ze sportów samochodowych, który można najkrócej wyrazić stwierdzeniem:

„To nie jest sport dla kobiet”. W niniejszym artykule został podjęty problem obecności kobiet w sportach samochodowych, a konkretnie w wyścigach Formuły 1. Na podstawie treści artykułów z portali internetowych oraz wpisów zamieszczanych na internetowych forach przeprowadzona została analiza dyskursu. Miała ona na celu wskazanie sposobów i środków, za pomocą których kształtuje się wizerunek kobiet w sporcie zdominowanym przez mężczyzn.

Dyskurs i analiza dyskursu to pojęcia, które we współczesnych naukach społecznych stają się coraz powszechniejsze. Dyskurs jest rozmaicie definiowany. R. Wodak, wyjaśniając to pojęcie, pisze, że może być ono rozumiane jako „działanie językowe w komunikacji pisemnej, wizualnej bądź ustnej, werbalnej bądź niewerbalnej, podejmowane przez aktorów społecznych w konkretnym otoczeniu, określonym przez reguły, normy i konwencje społeczne”¹. Jednym z głównych celów teorii dyskursu jest odkrywanie reguł i konwencji, które wytwarzają znaczenia w konkretnych kontekstach. Stara się ona tworzyć interpretacje i wyjaśnienia zdarzeń i praktyk, analizując to, w jaki sposób dokonuje się proces wytwarzania znaczenia przez siły polityczne i aktorów społecznych. Analiza dyskursu staje się także przydatnym narzędziem w analizie zjawisk i procesów zachodzących w świecie sportu. Pozwala ona między innymi dostrzec sposoby kształtowania i podtrzymywania istniejącego w sporcie podziału ze względu na płeć. W przypadku sportów samochodowych możemy mówić o dyskursie wykluczającym kobiety z uczestnictwa w zawodach.

Analiza została przeprowadzona w maju 2012 roku i wykorzystano w niej dziesięć portali internetowych, na których ukazały się informacje dotyczące obecności kobiet w F1. Treści stanowią opublikowane artykuły oraz komentarze do artykułów. Strony internetowe zostały wybrane ze względu na kolejność wyświetleń w przeglądarce Google hasła „kobieta w F1” oraz treść artykułów, które wyrażały stosunek do obecności lub chęci startu kobiet w wyścigach. Cytaty zostały przytoczone w oryginalnej pisowni. Pytania, które stanowiły punkt wyjścia w analizie, są następujące:

- Dlaczego wyścigi samochodowe F1 nie są sportem dla kobiet? (sposoby argumentacji)
- Jaki jest wizerunek kobiet, które startują/dążą do startowania w wyścigach F1?
- W jaki sposób płeć warunkuje obecność w F1? (perspektywa zawodniczki)

¹ R. Wodak, *Wstęp: Badania nad dyskursem – ważne pojęcia i terminy*, [w:] *Jakościowa analiza dyskursu w naukach społecznych*, red. R. Wodak, M. Krzyżanowski, Warszawa 2011, s. 16.

Dodatkowym elementem analizy jest zbiór komentarzy na temat wypadku, w jakim uczestniczyła Maria de Villota w lipcu 2012 roku. Zawodniczka podczas testów w Wielkiej Brytanii wypadła z trasy i uderzyła w pojazd stojący obok toru, co spowodowało poważne obrażenia zagrażające jej życiu. Autorzy licznych komentarzy do artykułów opisujących wypadek wykorzystywali to zdarzenie do uzasadnienia tezy, że Formuła 1 nie jest sportem dla kobiet. Analizy tych treści dokonano w sierpniu 2012 roku.

1. HISTORIA KOBIEŃ W FORMULE 1

Formuła 1 jest dyscypliną sportu obejmującą cykl najbardziej prestiżowych wyścigów samochodowych, odbywających się corocznie, począwszy od 1950 roku. Wyścigi nazywane są także mianem Grand Prix, zaś oficjalnym skrótem nazwy jest F1. Tego rodzaju zawody zostały zapoczątkowane w Europie, a dzisiaj są organizowane także w obu Amerykach, Afryce, Azji i Australii. W każdym sezonie odbywa się kilkanaście wyścigów (Grand Prix) na zbudowanych specjalnie torach lub na wydzielonych torach ulicznych². Formuła 1 jest sportem, w którym nie ma podziału na kategorię męską i żeńską. Z formalnego punktu widzenia w Grand Prix mogą zatem startować zarówno mężczyźni, jak i kobiety. Z pewnością wiąże się to ze specyfiką tego sportu, w którym sukces zależy nie tylko od umiejętności kierowcy, ale też w dużej mierze od możliwości samochodu. Bez względu na formalną możliwość sportowej koegzystencji, F1 była i nadal pozostaje sportem silnie zmaskulinizowanym. Męska dominacja w sportach samochodowych jest podtrzymywana przez stereotypy płciowe, które sytuują kobiety w opozycji do tego „męskiego świata”. Samochód funkcjonuje w powszechnej wyobraźni jako podstawowy atrybut męskości. Od mężczyzny wymaga się tego, by byli dobrymi kierowcami, w przeciwieństwie do kobiet, które nie tylko nie muszą, ale także, według stereotypowego wizerunku, nigdy nie nauczą się prawidłowej jazdy³. Te stereotypy znajdują swoje odzwierciedlenie również w Formule 1. O dominacji mężczyzn świadczy fakt, że w całej historii tego sportu w wyścigach brało udział jedynie pięć kobiet.

² *Formuła 1*, http://pl.wikipedia.org/wiki/Formu%C5%82a_1 [dostęp: 25.05.2012].

³ P. Gindrich, *Samochód i jego znaczenie w życiu człowieka. Rozważania w kontekście nie tylko nieprzystosowania*, <http://pedagogikaspecjalna.tripod.com/notes/car.htm> [dostęp: 8.08.2012].

Kobiety w Formule 1

Nazwisko	Kraj pochodzenia	Sezony	Zespoły	Zgłoszenia (starty)	Zdobyte punkty
Maria Teresa de Filippis	Włochy	1958-1959	Maserati, Behra-Porsche	5 (3)	0
Lella Lombardi	Włochy	1974-1976	March, RAM, Williams	17 (12)	0,5
Divina Galica	Wielka Brytania	1976, 1978	Surtees, Hesketh	3 (0)	-
Desire Wilson	Republika Południowej Afryki	1979	Williams	1 (0)	-
Giovanna Amati	Włochy	1992	Brabham	3 (0)	-

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *List of female Formula One drivers*⁴.

Samochodowa pasja pierwszej kobiety w F1 – Marii Teresy de Filippis – zaczęła się z chwilą, gdy jej bracia założyli się, że nie będzie w stanie szybko prowadzić auta. Dzięki treningom wkrótce udowodniła im, że nie mieli racji. Dobra postawa w zawodach wyścigowych wzbudziła zainteresowanie zawodniczką ze strony zespołu Maserati. W wieku 31 lat po raz pierwszy wystartowała w wyścigu z cyklu Formuły 1 w Grand Prix Belgii w 1958 roku. De Filippis deklaruje, że zapadł jej w pamięci tylko jeden przejaw seksizmu, kiedy to dyrektor wyścigu podczas Grand Prix Francji odmówił jej startu, twierdząc, że jedynym kaskiem, jaki kobiety powinny mieć na głowie, jest ten, który zakładają u fryzjera⁵.

Lella Lombardi, a właściwie Maria Grazia Lombardi, od najmłodszych lat wykazywała się odwagą i chęcią rywalizacji i doskonaliła sportowe umiejętności w piłce ręcznej. Plotka głosi, że Lella po raz pierwszy zapragnęła się za kierownicą auta wyścigowego, będąc pod wrażeniem szybkości i sprawności, z jaką przetransportowano ją do szpitala, gdy doznała kontuzji. Przygoda z wyścigami zaczęła się przypadkiem, gdy poznała kierowcę wyścigowego. Z czasem została pilotem, a później kierowcą. Pierwszy raz zakwalifikowała się do Grand Prix w Kyalami w 1975 roku. Rok

⁴ *List of female Formula One drivers*, http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_female_Formula_One_drivers [dostęp: 25.05.2012].

⁵ *The Henry Ford*, <http://www.thehenryford.org/exhibits/racing/wiwc/bios/trailblazers/MariaTeresadeFilippis.pdf> [dostęp: 10.07.2012].

później, jako jedyna kobieta w historii, zdobyła punkty w Grand Prix Hiszpanii⁶.

Divina Galica, podobnie jak Lombardi, zaczynała od innego sportu niż wyścigi. Trzykrotnie reprezentowała Wielką Brytanię na zimowych igrzyskach w narciarstwie. Przygodę ze sportem motorowym zaczęła od gościnnego występu na torze Oulton Park, startując następnie w kartingu i Formule 2. Dobra postawa zawodniczki zaowocowała zgłoszeniem do startu w Grand Prix Wielkiej Brytanii, jednak ostatecznie Galica nie zakwalifikowała się do wyścigu. W kolejnych latach kontynuowała występy w Shell-sport F1, przekształconej później w Aurora F1 Series⁷.

Desire Wilson pasję wyścigów przejęła po ojcu, startującym z sukcesami w wyścigach motocyklowych. Swoje umiejętności rozwijała poprzez starty w zawodach od najmłodszych kategorii wiekowych. W wieku 19 lat, w Mistrzostwach Formuły Vee zajęła czwarte miejsce, a po dwóch latach zaważczyła o uznanie w świecie Formuły 1, wygrywając Mistrzostwa Forda w Południowej Afryce. Wilson nie podbiła świata F1, ale osiągała sukcesy w innych wyścigach na świecie⁸.

Giovanna Amati była dotąd ostatnią kobietą zgłoszoną do wyścigów F1. W 1992 roku próbowała zakwalifikować się do Grand Prix RPA, Meksyku i Brazylii, co jednak za każdym razem kończyło się niepowodzeniem. Amati startowała w Formule 3, Formule 3000, Porsche Supercup i Ferrari Challenge⁹.

W sezonie 2012 dwa zespoły – Marussia i Williams – zatrudniły kobiety w roli kierowców testowych. Pierwszy z nich podpisał kontrakt z Hiszpanką Marią de Villota, a drugi z Brytyjką Susie Wolff. To wydarzenie było szeroko komentowane na portalach internetowych związanych z tematyką sportów samochodowych, dlatego analiza dotyczy w szczególności informacji z nim związanych.

2. DLACZEGO WYŚCIGI SAMOCHODOWE F1 NIE SĄ SPORTEM DLA KOBIET? SPOSOBY ARGUMENTACJI

W analizowanych tekstach pojawiają się różnorodne wypowiedzi, które można uznać za argumenty przemawiające za tym, że F1 nie jest sportem dla kobiet. Zostały one skategoryzowane w kilku typach.

⁶ *The Henry Ford*, <http://www.thehenryford.org/exhibits/racing/wiwc/bios/trailblazers/LellaLombardi.pdf> [dostęp: 5.09.2012].

⁷ *Divina Galica*, http://pl.wikipedia.org/wiki/Divina_Galica [dostęp: 11.09.2012].

⁸ *The Henry Ford*, <http://www.thehenryford.org/exhibits/racing/wiwc/bios/modern/DesireWilson.pdf> [dostęp: 5.09.2012].

⁹ *Giovanna Amati*, http://pl.wikipedia.org/wiki/Giovanna_Amati [dostęp: 11.09.2012].

Pierwszym, najczęściej pojawiającym się argumentem jest ten, który można nazwać potocznym określeniem „nie, bo nie”. Zarówno autorzy artykułów, jak i komentarzy jasno formułują krytyczną opinię o występach kobiet w wyścigach, ale jej uzasadnienie jest szczątkowe bądź nie ma go wcale.

Przykładem takiej wypowiedzi jest komentarz *Gościa* odwiedzającego portal sportfan.pl, który wyraża opinię, że: „f1 to raczej dla facetów, nie widzi mi się kobieta w formule he”¹⁰. Podobny sposób formułowania myśli prezentuje *ULTR93*: „Mimo, że kobieta bardzo urokliwa to nie zmienia faktu, że nie preferuję by kobiety jeździły w F1. Tak samo jak nie podoba mi się piłka nożna w wykonaniu kobiet oraz skoki narciarskie”. Chwilę później kontynuuje: „uwazam, że kobiety nie nadają się do takich sportów jak F1, piłka nożna, skoki narciarskie, boks, KSW itd. To typowe męskie dziedziny sportu”¹¹. *belzebub* na tym samym forum wpisuje się w powyższe poglądy, dodając uwagi na temat przyczyn pojawienia się kobiet w zespołach wyścigowych i przysłowie polskie: „F1 powinna pozostać tylko dla nas, czyli dla facetów. Ale cóż, jako że teraz dla części teamów liczy się bardziej kasa niż umiejętności, więc prędzej czy później musiało do takiej sytuacji dojść. A poza tym nie na darmo jest powiedzenie, że tam «gdzie diabeł nie może, tam babę pośle» :-)”¹². *Święty* natomiast pisze: „Eee tam. Uważam, że F1 to sport dla facetów, a kobiety mogą tam przynieść tylko jedno – problemy”¹³.

Powyższe wypowiedzi, mimo że nie stanowią wyczerpujących uzasadnień dla wykluczania kobiet z F1, pokazują silne usankcjonowanie istniejącego w tym sporcie porządku, polegającego na dominacji mężczyzn. Autorom wypowiedzi w oczywisty sposób kobiety „nie pasują” do tego środowiska. Są zamknięci na możliwość startów kobiet, postrzegając F1 jako sport męski.

Ważnym sposobem argumentacji jest też uzasadnianie, że F1 nie jest dla kobiet, gdyż kobiety nie dorównują mężczyznom w tej dziedzinie. Komentarze stanowiące egzemplifikację argumentu, iż kobietom brakuje cech niezbędnych do bycia kierowcą wyścigowym najwyższej klasy, są następujące: „Ta, baba w F1, co jeszcze? Nie znam takiej która byłaby lepsza od zawo-

¹⁰ *Miała być pierwszą kobietą w F1. Już nie chce! Padają mocne słowa*, <http://www.sportfan.pl/artykul/17728/miala-byc-pierwsza-kobieta-w-f1-juz-nie-chce-padaja-mocne-slowa> [dostęp: 26.05.2012].

¹¹ *Maria de Villota testerem Marussia F1*, http://www.formula1.pl/F1_news-13140-Maria_de_Villota_testerem_Marussia_F1.html [dostęp: 26.05.2012].

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*.

dowego kierowcy, niestety, do takich sportów konieczny jest testosteron i dobra kontrola adrenaliny a u kobiet niestety z tym kiepsko”¹⁴. Inny użytkownik twierdzi, że „kobieta nigdy nie umiała, nie umie i nie będzie umiała jeździć”¹⁵. Tego rodzaju argumenty uwidaczniają stereotypowe postrzeganie kobiet w kwestii umiejętności prowadzenia samochodu. Trudno jest uznać za zasadne stwierdzenie, że kobieta nie dorówna mężczyźnie w wyścigach, gdyż u kobiet „jest kiepsko z kontrolą adrenaliny”.

W komentarzach utwierdzany jest tradycyjny podział ról na kobiece i męskie oraz niechęć do włączenia kobiet we wspólne zawody obu płci. *belzebub* pisze: „kobiety po prostu nie dorównują większości facetów na tym polu. Zresztą zobacz w sporcie w zasadzie nie ma rozgrywek mieszanych, osobne są dla mężczyzn osobne dla kobiet, nie ma sprawy niech stworzą dla siebie własną serię wyścigową i niech w niej jeżdżą do woli. Jestem tradycjonalistą i takie mam poglądy. Nie mniej dziś jest dzień kobiet, więc dla uszanowania ich święta nie będę dziś dalej rozpisywał się w tej kwestii”¹⁶.

Inny rodzaj argumentów stanowią wypowiedzi szczególnie ironiczne, oparte na stereotypowym i seksistowskim postrzeganiu kobiet. Taką wypowiedzią jest na przykład komentarz użytkownika *champ*, który w przekorny sposób odnosi się do udziału kobiet w F1: „Kobiety w F1 są bardzo potrzebne i absolutnie nie do zastąpienia (pod warunkiem że mają długie nogi i krótkie spódniczki)”¹⁷.

Argumenty przeciwko występom kobiet są także związane z kwestią marketingu. Przykładem tego jest wypowiedź szefa Formuły 2, którą przytacza Polka jeżdżąca w F2, Natalia Kowalska: „Dużo później, szef całej Formuły 2 otwarcie powiedział mi, że nie będę jeździć w pewnym miejscu, nie dlatego, że nie mogę czy potrafię jeździć, ale dlatego, że jestem kobietą. Jeśli dziewczyna będzie wygrywała z mężczyznami w serii, to istnieje prawdopodobieństwo, że wielu mężczyzn nie przyjdzie na zawody. Jego uzasadnienie, jak twierdził miało czysto biznesowy charakter. Z mojego punktu widzenia to było żalosne!”¹⁸.

¹⁴ *Kobieta w F1!*, <http://www.autokrata.pl/artukul/kobieta-w-f1-13182> [dostęp: 26.05.2012].

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Maria de Villota testerem Marussia F1*, http://www.formula1.pl/F1_news-13140-Maria_de_Villota_testerem_Marussia_F1.html [dostęp: 26.05.2012].

¹⁷ *De Villota: Chcę być pierwszą kobietą w F1 od 20 lat*, <http://www.f1.v10.pl/De,Villota,Chce,byc,pierwsza,kobieta,w,F1,od,20,lat,66266.html> [dostęp: 26.05.2012].

¹⁸ *Formuła 1 i kobiety. Natalia Kowalska będzie następną?*, <http://menstream.pl/wiadomosci-sport/formula-1-i-kobiety-natalia-kowalska-bedzie-nastepna,0,1046760.html> [dostęp: 26.05.2012].

3. JAKI JEST WIZERUNEK KOBIET, KTÓRE STARTUJĄ/DĄŻĄ DO STARTOWANIA W WYŚCIGACH FORMUŁY 1?

W analizie dyskursu o obecności kobiet w wyścigach F1 ujęto także sposób kształtowania ich wizerunku. To, jak prezentowane są zawodniczki, w jaki sposób się o nich mówi, wiąże się z podtrzymywaniem statusu F1 jako sportu dla mężczyzn. W artykułach daje się wyróżnić kilka podstawowych tendencji.

Pierwsza z nich, a jednocześnie dominująca, to zwracanie uwagi na wygląd zawodniczki. W artykule *Pierwsza kobieta w F1?* Danica Patrick, która starała się o udział w wyścigach, jest określana w sposób, który podkreśla jej wygląd fizyczny: „Amerykańska piękność Danica Patrick”¹⁹. Uroda, a nie umiejętności sportowe, jest też szczególnie eksponowana w przypadku Susie Wolff, która w tym roku została kierowcą testowym w zespole Williams, co komentuje się następująco: „Wygląda na to, że w tym sezonie, pomimo zastosowania paskudnie wyglądających nosów bolidów, Formuła 1 będzie odrobinę ładniejsza”²⁰. Uroda zawodniczki ma też znaczenie marketingowe: „Susie może przyciągnąć swoją urodą także potencjalnych sponsorów”²¹. W jednym z artykułów przytacza się też wypowiedź szefa F1 Bernie Ecclestone’a, który również postrzega Wolff przede wszystkim przez pryzmat wyglądu fizycznego: „Jeżeli Susie jest tak szybka w samochodzie jak pięknie wygląda poza nim, będzie ogromnym wsparciem dla zespołu. Poza tym jest bardzo inteligentna”²².

Uroda zawodniczek jest też często komentowana przez osoby czytające artykuły. Bartosz Pokrzywiński, autor artykułu *Susie Wolff – druga kobieta w Formule 1*, po wyjaśnieniach związanych z pewnym błędem w tekście, wraca, jak się wydaje, do najważniejszego dla niego wątku, pytając odwiedzających: „Jak podoba się Wam uroda Susie?”²³. W innym artykule *Ian Brown* temat możliwości występu kobiety w wyścigach F1 komentuje po prostu: „Fajna dupeczka :D”²⁴. Na stronie sportfan.pl informacje o Patrick są przez jednego z odwiedzających opatrzone komentarzem: „Przecież ona

¹⁹ *Pierwsza kobieta w F1?*, http://www.ultrasport.pl/pierwsza_kobieta_w_f1,artykul,4156.html [dostęp: 26.05.2012].

²⁰ *Susie Wolff – druga kobieta w F1!*, <http://autokult.pl/2012/04/13/susie-wolff-druga-kobieta-w-formule-1> [dostęp: 26.05.2012].

²¹ *Ibidem*.

²² *Kolejna kobieta w F1*, http://moto.pl/MotoPL/1,88571,11533322,Kolejna_kobieta_w_F1.html [dostęp: 26.05.2012].

²³ *Susie Wolff – druga kobieta w F1!*, <http://autokult.pl/2012/04/13/susie-wolff-druga-kobieta-w-formule-1> [dostęp: 26.05.2012].

²⁴ *Kolejna kobieta w F1*, http://moto.pl/MotoPL/1,88571,11533322,Kolejna_kobieta_w_F1.html [dostęp: 26.05.2012].

jest brzydka...”²⁵. *Vartan* dodaje uwagę, zgodnie z którą zawodniczka w F1 jest przede wszystkim obiektem seksualnym: „Good info. Teraz jeszcze tylko prosimy o wymianę koszulek po wyścigu. Chociaż polewanie szampanem tej pani też może być cool :)”²⁶.

Drugi rodzaj tworzenia wizerunku kobiet w F1 to poddawanie w wątpliwość ich umiejętności sportowych i szukanie pozasportowych wytłumaczeń dla angażowania kobiet w sport samochodowy. Zajęcie przez Patricka piątego miejsca w kwalifikacjach do jednego z wyścigów zostało na przykład nazwane „sensacyjnym”²⁷. Pisząc o Susie Wolff, sugeruje się natomiast, że jej powołanie do zespołu było możliwe dzięki rodzinnym koneksjom: „Kłamstwem byłoby, gdybym napisał, że zespół wyłonił ją z grona wielu kandydatów czy kandydatek. Susie jest żoną jednego z udziałowców zespołu, niejakiego Toto Wolffa”²⁸. Podobnie jest w przypadku komentarzy na forum. Na temat artykułu *Kobieta w F1! Gość* pisze: „Wszystko po znajomości w tym przypadku «po rodzinie». I wszystko jasne!”²⁹. Nie ma tu mowy o umiejętnościach wymienionych kobiet, jest natomiast przekonanie o wyłącznie marketingowej funkcji ich obecności w świecie Formuły 1. Funkcję tę podkreśla między innymi *DanielAquariusCollapse*: „Jej zadanie, to zapewne wypromowanie Williamsa i wtedy być może przyjdzie dodatkowo pieniądze”³⁰. Gdzie indziej komentujący *pak4* zauważa: „Ale Williams jest w mediach – o to chodzi przede wszystkim. Jeśli okaże się zdolna, to będzie dodatkowy atut”³¹. Zarówno koncentracja na urodzie zawodniczek, jak i sugerowanie, że wszelkie sukcesy zawdzięczają koneksjom, stanowią przykłady stosowania dyskursu unieważniającego wobec kobiet. Poprzez ich użycie przenosi się uwagę ze sfery sportowej na sferę pozasportową, pomniejszając i unieważniając znaczenie kobiet jako sportowców.

Spośród wszystkich argumentów postanowiłam wyróżnić jeszcze te szczególnie ironiczne, stereotypowe i seksistowskie komentarze kształtujące wizerunek zawodniczek uprawiających sporty samochodowe. W odpowiedzi na artykuł mówiący, że Maria de Villota dołączyła do zespołu Williamsa,

²⁵ *Formuła 1*, http://pl.wikipedia.org/wiki/Formu%C5%82a_1 [dostęp: 25.05.2012].

²⁶ *Kobieta w F1! Maria de Villota w Marussia F1*, <http://www.wykop.pl/link/1068655/kobieta-w-f1-maria-de-villota-w-marussia-f1/> [dostęp: 26.05.2012].

²⁷ *Pierwsza kobieta w F1?*, http://www.ultrasport.pl/pierwsza_kobieta_w_f1,artykul,4156.html [dostęp: 26.05.2012].

²⁸ *Susie Wolff – druga kobieta w F1!*, <http://autokult.pl/2012/04/13/susie-wolff-druga-kobieta-w-formule-1> [dostęp: 26.05.2012].

²⁹ *Kobieta w F1!*, <http://www.autokrata.pl/artykul/kobieta-w-f1-13182> [dostęp: 26.05.2012].

³⁰ *Susie Wolff – druga kobieta w F1!*, <http://autokult.pl/2012/04/13/susie-wolff-druga-kobieta-w-formule-1> [dostęp: 26.05.2012].

³¹ *Kolejna kobieta w F1*, http://moto.pl/MotoPL/1,88571,11533322,Kolejna_kobieta_w_F1.html [dostęp: 26.05.2012].

użytkownik *armata* obawia się: „zeby tylko wiedziała w która strone jest na prawo”³². *mc_toaleta* przypomina też tradycyjną rolę kobiety jako gospodyni domowej: „Kurde ale musi mieć duza kuchnie, skoro może po niej jeździć bolidem”³³. Kolejny przykład tego rodzaju daje *ukradłem_ksiezyc*: „Trudno będzie jej reklamować maszynki do golenia. Chociaż może reklamować maszynki do miejsc intymnych dla kobiet :P”³⁴. Zwieńczeniem wizerunku zawodniczek sportów samochodowych niech będzie wypowiedź *Gościa* w artykule na portalu sportfan.pl. Autor komentarza odpowiada na informację innego użytkownika, który przypomina o postaci Natalii Kowalskiej, starającej się o udział w Formule 1: „kowalska w f1 ??? buhahahahaha, chyba w wyścigach żelazek po deskach do prasowania co najwyżej”³⁵.

4. PŁEĆ W FORMULE 1 Z PERSPEKTYWY ZAWODNICZKI

Wypowiedzi Natalii Kowalskiej, Polki, która w sezonie 2010 startowała w wyścigach Formuły 2, pozwoliły na ukazanie roli płci w wyścigach samochodowych najszybszych kategorii. Włączenie do analizy tej nowej perspektywy pokazuje swoiste zderzenie dwóch światów.

W rozmowie z zawodniczką dziennikarz docieka, czy istnieją różnice między kierowcą wyścigowym płci żeńskiej a kierowcą płci męskiej. Natalia Kowalska, odwołując się do własnych doświadczeń, wskazuje na brak różnic między płciami w sportach motorowych: „Nie ma różnicy, oboje czeka taki sam intensywny trening. Może nawet kobiety mają ten trening cięższy. Od 4. roku życia jestem przygotowywana do bycia kierowcą wyścigowym. Wiem, że muszę być sprawna. Do przeciążeń przyzwyczaiałam się – to kwestia przygotowania. Zdarzało mi się na zawodach kartingowych brać udział w czterech pełnodystansowych wyścigach dziennie, wygrywać je i obserwować, jak mężczyźni mają kłopoty z ukończeniem choćby jednego startu. To nie kwestia płci, ale wydolności”³⁶.

W innym wywiadzie zawodniczka odnosi się do sugestii, jakoby istniały różnice w technice jazdy kobiet i mężczyzn: „Co do techniki, to mogę

³² *Kobieta w F1! Maria de Villota w Marussia F1*, <http://www.wykop.pl/link/1068655/kobieta-w-f1-maria-de-villota-w-marussia-f1/> [dostęp: 26.05.2012].

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Miała być pierwszą kobietą w F1. Już nie chce! Padają mocne słowa*, <http://www.sportfan.pl/artykul/17728/miala-byc-pierwsza-kobieta-w-f1-juz-nie-chce-padaja-mocne-slowa> [dostęp: 26.05.2012].

³⁶ *Wierzę, że w Formule 1 będzie jeździć kobieta*, http://www.motoryzacja.autogiela.pl/?3835,,wierze__ze_w_formule_1_będzie_jeździć_kobieta.html [dostęp: 26.05.2012].

dać przykład wielu zawodników – mężczyzn, którzy mieli gorsze wyniki, a w przeciwieństwie do kobiet przechodzili do F1 i ciągle tam są. To chyba nie jest ta kwestia”³⁷.

Kowalska zdaje się więc zaprzeczać argumentom i opiniom, które zostały przytoczone na początku analizy. Odnosi się także do barier, jakie stawiane są kobietom na ich drodze do F1: „Jeszcze kilka lat temu byłam gotowa powiedzieć, że szanse są wyrównane. Teraz, po doświadczeniach w tym sporcie powiem, że mężczyznom jest dużo łatwiej. Seksizm jest tutaj bardzo poważnym problemem, pomimo że mamy XXI wiek. Trudno jest tą barierę przeskoczyć. Jest bardzo wiele utalentowanych kobiet, które dochodziły do bardzo wysokiego poziomu w wyścigach bolidów, a dalej nie mogły się przebić. Nie potrafię powiedzieć dlaczego, ale niewiele jest chętnych aby sponsorować kobietę”³⁸. Kowalska doświadczyła przejawów seksizmu na własnej skórze, o czym wspomina w wywiadzie: „Wielokrotnie byłam poszturchiwana poza torem, a podczas zawodów nie raz byłam spychana z torów. Kiedy występowałam jeszcze w kategorii gokartów, jako dwunastolatka, po wyścigu podszedł do mnie chłopak i potocznie mówiąc walnął mnie z główki w nos – tylko dlatego, że wygrałam z nim w czasówce”³⁹.

Z jednej strony wyniki i doświadczenia sportowe Natalii Kowalskiej zaprzeczają wcześniejszym argumentom o tym, że F1 nie jest sportem dla kobiet, jednak z drugiej – trudności i bariery, na które napotyka i które dostrzega, pokazują, że F1 jest sportem silnie zmaskulinizowanym, gdzie kobiety spotykają się z różnego rodzaju praktykami wykluczającymi.

5. WYPADEK MARIII DE VILLOTA JAKO ARGUMENT SPRZYJAJĄCY UTRWALANIU SIĘ DYSKURSU WYKLUCZAJĄCEGO

Zdarzenie z lipca 2012 roku, w którym Maria de Villota uległa wypadkowi podczas testowania bolidu, stało się dla wielu komentujących argumentem potwierdzającym tezę wykluczającą kobiety z zawodów F1. Wystarczy przywołać przykładowe wypowiedzi: „TO dobitnie pokazuje że to

³⁷ *Formuła 1 i kobiety. Natalia Kowalska będzie następną?*, <http://menstream.pl/wiadomosci-sport/formula-1-i-kobiety-natalia-kowalska-bedzie-nastepna,0,1046760.html> [dostęp: 26.05.2012].

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*.

nie jest sport dla kobiet”⁴⁰, oraz: „tak się kończy jak baba próbuje być facetem !!!!!”⁴¹. Już pierwsze pobieżne zapoznanie się z wypowiedziami z forum wykazało, że komentujący drwili z zawodniczki, a głębsza analiza komentarzy pozwoliła dodatkowo wyróżnić charakterystyczne cechy tych wypowiedzi.

Pierwszy typ wypowiedzi został wyróżniony ze względu na odwoływanie się do stereotypowego podziału na role kobiece i męskie. Komentujący wyraźnie podkreślali, że kobieta powinna skupić się na wypełnianiu obowiązków domowych, przez co wyrażali poparcie dla tradycyjnego podziału. *rufus* w reakcji na wiadomość o wypadku zastanawiał się, jak de Villota wjechała do kuchni, a Stefan pisał, że „jakby nie wychodziła z kuchni nic by się nie stało”⁴². Wypowiedzi wykluczające kobietę ze świata Formuły 1 przybierały postać narzucania jej roli gospodyni domowej. Przykład takiej wypowiedzi daje *skl*, który sugeruje: „niech się lepiej za struganie kartofli wezmie a nie za maszyny 600 konne”⁴³. Podobnie myśli *bert*, pisząc, „Niech się wezmie za testowanie maszyny do szycia, albo nowej patelni!!!”⁴⁴. W ten tok myślenia wpisuje się prześmiewczy komentarz *shizoukams*, który przy okazji powołuje się na przykład z własnego życia: „aJa!mojej babie za kółkiem siadac NIE POZWALAM, sam również nie pcham się do czynności które jej wychodzą najlepiej, jak sprzątanie, gotowanie, zmywanie naczyń, pranie, czy zajmowanie się ogrodem, niech ma! [...] Kiedy widzę ją jak zwinnie grabi, wynosi śmieci to aż mi się serce kraje...doprawdy;za to nikt mi nie powie że z nogą o numerze 38 można wciśnąć jakiś pedał w samochodzie, do trzeba trzeba mieć solidną i ciężką nogę-jak facet!”⁴⁵.

Cechą charakterystyczną wypowiedzi było także wyjątkowo wrogie nastawienie do poszkodowanej. Komentujący nie wyrażali współczucia dla zawodniczki, wręcz przeciwnie, życzyli jej jak najgorzej. Można odnieść wrażenie, że cieszyli się z wypadku, który dostarcza argumentów dla ich poglądu. Artykuł, w którym została podana informacja o tym, iż konse-

⁴⁰ *Formuła 1 – poważny wypadek Marii de Villota*, <http://f1.interia.pl/informacje/news-formula-1-powazny-wypadek-marii-de-villota,nId,620400> [dostęp: 20.08.2012].

⁴¹ *F1. Kierowca testowy Marussi Maria de Villota uległa poważnemu wypadkowi na torze. Jej stan jest stabilny*, http://www.sport.pl/F1/1,96296,12062396,F1_Kierowca_testowy_Marussi_Maria_de_Villota_ulegla.html?v=1&obxx=12062396#opinions [dostęp: 20.07.2012].

⁴² *Formuła 1 – poważny wypadek Marii de Villota*, <http://f1.interia.pl/informacje/news-formula-1-powazny-wypadek-marii-de-villota,nId,620400> [dostęp: 20.08.2012].

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ *F1. Kierowca testowy Marussi Maria de Villota uległa poważnemu wypadkowi na torze. Jej stan jest stabilny*, http://www.sport.pl/F1/1,96296,12062396,F1_Kierowca_testowy_Marussi_Maria_de_Villota_ulegla.html?v=1&obxx=12062396#opinions [dostęp: 20.07.2012].

kwencją wypadku była utrata oka, został skomentowany przez *Misiu* w następujący sposób: „Dobrze jej tak jeszcze drugie powinna stracić BABY w domu powinny siedzieć dzieci wychowywać i obiady dla pracujących mężów gotować”⁴⁶. Tak samo brutalny jest wpis użytkownika *Michał Białek vel Karol Wojtyła*, który stwierdza, jak gdyby nigdy nic: „niech ginie, nikt jej nie kazał wychodzić z kuchni”⁴⁷. Tego rodzaju wypowiedzi nie tylko stanowią przykład w analizie dyskursu wykluczającego kobiety ze sportów samochodowych, ale są też bolesnym przejawem spełniania przez Internet funkcji wentyla agresji i wrogości.

ZAKOŃCZENIE

Podsumowując problem podjęty w niniejszym artykule, należy potwierdzić obecność w dyskursie przekonania o tym, że wyścigi samochodowe Formuły 1 nie są sportem dla kobiet. Obszar analizy związany ze sposobami argumentacji wskazuje na niski poziom akceptacji dla obecności kobiet w środowisku F1. Krytyka tej obecności często jest słabo uzasadniona, wydaje się, jakby wynikała po prostu z usankcjonowanego, istniejącego od lat porządku płci. Uzasadnienia zaś oparte są głównie na przeświadczeniu o mniejszych umiejętnościach kobiet w porównaniu z mężczyznami uprawiającymi ten sport. Pojawiają się także argumenty „marketingowe”, mówiące o tym, że zwycięstwa kobiet przyciągną na tory mniej widzów. Wszystkie argumenty przepełnione są ironią, seksizmem i stereotypowym postrzeganiem kobiet w zakresie pełnionych ról społecznych. Podobne cechy mają wypowiedzi mówiące o wizerunku kobiet w sportach samochodowych. Najważniejszą jego cechą zdaje się być wygląd zawodniczek. Ich uroda jest przedmiotem szczególnego zainteresowania nie tylko dla autorów artykułów czy anonimowych zazwyczaj komentujących, ale również dla tak znaczących postaci, jak Bernie Ecclestone. W obu przypadkach tego typu zainteresowanie może wynikać z chęci uatrakcyjnienia i przyciągnięcia jak największej liczby odbiorców – zarówno portali internetowych, jak i widzów Formuły 1. Smutnym wnioskiem jest również fakt, że wypadek Marii de Villota z lipca 2012 roku stał się dla wielu komentujących argumentem uzasadniającym ograniczanie kobietom dostępu do startów w wyścigach. Treści komentarzy pokazują, iż wiele osób opowiada się za trady-

⁴⁶ *Formuła 1 – poważny wypadek Marii de Villota*, <http://f1.interia.pl/informacje/news-formula-1-powazny-wypadek-marii-de-villota,nId,620400> [dostęp: 20.08.2012].

⁴⁷ *Maria de Villota w wypadku na torze straciła oko*, <http://sport.dziennik.pl/f1/artykuly/396835,formula-1-maria-de-villota-stracila-oko.html> [dostęp: 20.08.2012].

cyjnym podziałem ról płciowych. Podział ten sprawia, że udział kobiet w zawodach, w szczególności w sportach motorowych, stanowi dla wielu sytuację niezwykle i nienaturalną. Hierarchia płci jest w omawianym dyskursie bardzo widoczna. Media utrzymują i wzmacniają istniejący porządek, ale też go tworzą. Wszystko to utrudnia kobietom zaistnienie na równych prawach w tym „męskim” sporcie. Natalia Kowalska startująca w F2, w przytoczonym wcześniej wywiadzie, powiedziała między innymi: „Powszechnie uważa się, że wyścigi bolidami to najtrudniejszy sport samochodowy. Dyscyplina jest postrzegana jako męska, ale ja jestem po to, by ten stereotyp przełamać”⁴⁸. Pomimo tych zapewnień wydaje się jednak, że trudno jej będzie ten cel osiągnąć.

BIBLIOGRAFIA

Howarth D., *Dyskurs*, Warszawa 2008.

Wodak R., *Wstęp: Badania nad dyskursem – ważne pojęcia i terminy*, [w:] *Jakościowa analiza dyskursu w naukach społecznych*, red. R. Wodak, M. Krzyżanowski, Warszawa 2011.

Źródła internetowe wykorzystane w tekście właściwym

Divina Galica, http://pl.wikipedia.org/wiki/Divina_Galica [dostęp: 11.09.2012].

Formuła 1, http://pl.wikipedia.org/wiki/Formu%C5%82a_1 [dostęp: 25.05.2012].

Gindrich P., *Samochód i jego znaczenie w życiu człowieka. Rozważania w kontekście nie tylko nieprzystosowania*, <http://pedagogikaspecjalna.tripod.com/notes/car.htm> [dostęp: 8.08.2012].

Giovanna Amati, http://pl.wikipedia.org/wiki/Giovanna_Amati [dostęp: 11.09.2012].

List of female Formula One drivers, http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_female_Formula_One_drivers [dostęp: 25.05.2012].

The Henry Ford, <http://www.thehenryford.org/exhibits/racing/wiwc/bios/modern/DesireWilson.pdf> [dostęp: 5.09.2012].

The Henry Ford, <http://www.thehenryford.org/exhibits/racing/wiwc/bios/trailblazers/LellaLombardi.pdf> [dostęp: 5.09.2012].

The Henry Ford, <http://www.thehenryford.org/exhibits/racing/wiwc/bios/trailblazers/MariaTeresadeFilippis.pdf> [dostęp: 10.07.2012].

Źródła internetowe wykorzystane w analizie

De Villota: Chcę być pierwszą kobietą w F1 od 20 lat, <http://www.f1.v10.pl/De,Villota,Chce,byc,pierwsza,kobieta,w,F1,od,20,lat,66266.html> [dostęp: 26.05.2012].

F1. Kierowca testowy Marussi Maria de Villota uległa poważnemu wypadkowi na torze. Jej stan jest stabilny, http://www.sport.pl/F1/1,96296,12062396,F1_Kierowca_testowy_Marussi_Maria_de_Villota_ulegla.html?v=1&obxx=12062396#opinions [dostęp: 20.07.2012].

⁴⁸ *Wierzę, że w Formule 1 będzie jeździć kobieta*, http://www.motoryzacja.autogiolda.pl/?3835,,wierze_ze_w_formule_1_będzie_jeździć_kobieta.html [dostęp: 26.05.2012].

- Formuła 1 – poważny wypadek Marii de Villota*, <http://f1.interia.pl/informacje/news-formula-1-powazny-wypadek-marii-de-villota,nId,620400> [dostęp: 20.08.2012].
- Formuła 1 i kobiety. Natalia Kowalska będzie następną?*, <http://menstream.pl/wiadomosci-sport/formula-1-i-kobiety-natalia-kowalska-bedzie-nastepna,0,1046760.html> [dostęp: 26.05.2012].
- Kobieta w F1! Maria de Villota w Marussia F1*, <http://www.wykop.pl/link/1068655/kobieta-w-f1-maria-de-villota-w-marussia-f1/> [dostęp: 26.05.2012].
- Kobieta w F1!*, <http://www.autokrata.pl/artukul/kobieta-w-f1-13182> [dostęp: 26.05.2012].
- Kolejna kobieta w F1*, http://moto.pl/MotoPL/1,88571,11533322,Kolejna_kobieta_w_F1.html [dostęp: 26.05.2012].
- Maria de Villota testerem Marussia F1*, http://www.formula1.pl/F1_news-13140-Maria_de_Villota_testerem_Marussia_F1.html [dostęp: 26.05.2012].
- Maria de Villota w wypadku na torze straciła oko*, <http://sport.dziennik.pl/f1/artykuly/396835,formula-1-maria-de-villota-stracila-oko.html> [dostęp: 21.08.2012].
- Miała być pierwszą kobietą w F1. Już nie chce! Padają mocne słowa*, <http://www.sportfan.pl/artukul/17728/miala-byc-pierwsza-kobieta-w-f1-juz-nie-chce-padaja-mocne-slowa> [dostęp: 26.05.2012].
- Pierwsza kobieta w F1?*, http://www.ultrasport.pl/pierwsza_kobieta_w_f1,artukul,4156.html [dostęp: 26.05.2012].
- Susie Wolff – druga kobieta w F1!*, <http://autokult.pl/2012/04/13/susie-wolff-druga-kobieta-w-formule-1> [dostęp: 26.05.2012].
- Wierzę, że w Formule 1 będzie jeździć kobieta*, http://www.motoryzacja.autogielda.pl/?3835,,wierze_ze_w_formule_1_bedzie_jezdzic_kobieta.html [dostęp: 26.05.2012].